

DEMOKRATIKUS INNOVÁCIÓK A MAGYAR PÁRTOK VÁLASZTÁSI PROGRAMJAIBAN

Oross Dániel

(Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet)

Kiss Alexandra

(Bibó István Szakkollégium)

*A tanulmány beérkezett: 2022. április 6., opponálás: 2022. április 20. – 2022. május 17.,
véglegesítve: 2022. május 23.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány célja egyfelől azonosítani a magyar pártok választási programjaiban megjelenő demokratikus innovációkat, másfelől elemezni azt, hogy az egyes pártok programjai milyen mértékben foglalkoznak azokkal. A demokratikus innovációk és a magyar pártok című kutatás keretében készült dokumentumelemzés azt vizsgálta, milyen mértékben foglalkoznak a magyar pártok a demokratikus innovációkhoz kapcsolható ígéretekkel választási programjaikban a 2006–2018 közötti időszakban. Az eredmények alapján a demokratikus innovációkhoz köthető ígéretek mintegy két százalékát képezik a magyar pártok nyilvánosságra hozott választási programjainak. A vizsgált programokban a képviseleti demokrácia és a közvetlen demokrácia részvételi intézményeinek reformját célzó javaslatok vannak túlsúlyban.

Kulcsszavak: demokrácia ■ demokratikus innovációk ■ választási programok

Jóllehet Magyarországon a képviseleti demokrácia primátusának lehetünk tanúi, amelyet legfeljebb kiegészít a közvetlen demokrácia, de a képviseleti demokráciát érő kihívások, az azzal kapcsolatban felmerült problémák, mind a magyar politika szereplői között, mind a tudományos diskurzusban jelen vannak (Oross, 2020). Miután a magyar demokrácia legfőbb aktorai a pártok, érdemes vizsgálat tárgyává tenni, mit gondolnak a demokratikus intézmények reformjáról, milyen javaslatokat fogalmaznak meg annak kapcsán. Az alábbi tanulmány célja annak empirikus vizsgálata, megjelennek-e a magyar pártok választási programjaiban az állampolgárokat a demokratikus kormányzás folyamataiba a részvételi, tanácskozási és befolyásolási lehetőségek növelésével bevonni igyekvő demokratikus innovációk, és ha igen, milyen mértékben foglalkoztak a magyar pártok ilyen ígéretekkel választási programjaikban a 2006–2018 közötti időszakban? Milyen a különböző típusú demokratikus innovációk aránya egymáshoz viszonyítva a pártok választási programjaiban? E kér-

dések vizsgálata a képviseleti demokráciával kapcsolatos állampolgári elégedetlenség magas szintjén túl (Susánszky és mtsai, 2021) azért is releváns, mert idehaza is tanúi lehetünk új, az állampolgárok döntéshozatalba való bevonásának eszközét jelentő intézményi megoldások (részvételi költségvetés, állampolgári tanács), a demokratikus innovációk megjelenésének.

Tanulmányunkban elsőként a nemzetközi szakirodalom tükrében bemutatjuk a demokratikus innovációk tipológiáját. Ezt követően a pártok programjainak funkcióit azonosítjuk és bemutatjuk a vizsgálat során elemzett hazai választási programokat, amelyeken a tanulmányunkban végzett elemzés alapul. A vizsgálat módszertanának ismertetésekor a vizsgált kategóriák definiálása mellett az ígéretek kódolásával kapcsolatos legfontosabb döntéseket is bemutatjuk. Az eredmények ismertetésekor bemutatjuk a demokratikus innovációk említésének kontextusát valamint a vizsgált demokratikus innovációk említésének arányát, kategóriánként és pártok szerinti bontásban. Tanulmányunk végén áttekintjük kapott eredményeinknek a témakör nemzetközi szakirodalmának eredményeivel való összecsengését valamint iránymutatásokat fogalmazunk meg jövőbeli kutatások számára.

A DEMOKRATIKUS INNOVÁCIÓK FOGALMA ÉS TIPOLÓGIÁJA

A következőkben röviden összefoglaljuk a terület szakirodalmának leggyakrabban használt demokratikus innováció-fogalmait, majd a vizsgálatunkhoz használt tipológiát és annak fogalmi hátterét.

A demokratikus innováció egy olyan újítás, amelynek célja, hogy a demokratikus kormányzás javításának érdekében, megváltoztassa a politika rendszerét vagy folyamatait (Newton, 2012: 4.). A fogalom meghatározása azért is nehézkes, mert a különböző demokrácia-felfogások alapján ennek manifesztációi jelentősen eltérhetnek egymástól. Smith 2009-es definíciója szerint demokratikus innováció „minden olyan intézmény, amelyet kifejezetten azzal a céllal hoznak létre, hogy az állampolgári részvételt elmélyítsék a politikai döntéshozatali folyamatban”. Ezek az intézmények innovációk, mivel továbblépnek az iparosodott országokban kialakult demokráciák rendszerének tradicionális működésén (Smith, 2009: 1.). A demokratikus innovációk gyakran még a 2010-es években is úgy kerültek hivatkozásra különböző tanulmányokban, hogy a szerzők nem definiálták, mi is pontosan a demokratikus innováció.

Graham Smith 2009-es definíciója bizonyos szempontból túl restriktív ahhoz képest, hogy a demokratikus innovációk irodalmában hány alkalommal használják az általa meghatározott fogalmat. Mint azt Smith maga is kiemeli 2019-es cikkében, két ponton is kedvezőtlen a fogalom használata. Csak az állampolgári részvételt foglalja magába, pedig számtalan más intézményi újításra hozható példa a demokratikus gyakorlatokból. Másrészt a demokrati-

kus innovációk és a nyilvánosság „hétköznapiabb” részvételi formái közötti határ nehezen meghatározható (Smith, 2019).

Brigitte Geissel definíciója inkább a demokratikus innovációk kontextusára koncentrál az intézményi státusz helyett. Meghatározása szerint „olyan új gyakorlat, amelyet tudatosan és kifejezetten annak céljából vezetnek be, hogy a demokratikus kormányzás minőségét javítsák, attól függetlenül, hogy az adott innovációt más állam már kipróbálta-e” (Geissel, 2012: 164.). Geissel érvelése szerint az utóbbi kitétel azért fontos, mert egy adott innováció más országban lehet a politika integráns része – például Svájcban a közvetlen demokrácia hagyománya –, de az más államban ez újítást jelenthet. Definíciójában tehát van szerepe az adott politikai-történelmi kontextusnak.

A vizsgálathoz olyan tipológiára volt szükség, amely a lehető legszélesebb áttekintését adja a demokratikus innovációk sokszínű gyakorlatának. Az alábbiakban bemutatott, Elstub és Escobar által kidolgozott tipológia a lehető leg részletesebb képet adja a különböző innováció-típusokról és az értékelésükre alkalmazható szempontokról. Érvelésük alapja, hogy egy politikai koncepció nem írható le kizárólag a kikerülhetetlen, tovább nem redukálható (*ineliminable*) jellemzőivel, ezért megkülönböztetnek kvázikontingens és kontextuális tulajdonságokat: előbbi minden olyan tényező, amely önmagában nem a definíció legalapvetőbb részét képezi, de annak valódi értelmezéséhez elengedhetetlen, míg utóbbiak az innováció környezetére vonatkoznak. Graham Smith (2009) demokratikus innováció-fogalmát, amely intézményként utal az innovációkra, túlságosan leszűkítőnek találják, ugyanis meglátásuk szerint sokszor már egy demokratikus folyamat változása is jelenthet tartalmas demokratikus innovációt, anélkül, hogy az intézményi újításhoz vezetne.

Geissel (2012) definícióját más szempontból bírálják, szerintük az állam, mint az innováció kontextusa túlságosan leszűkítő, míg az „új gyakorlat” meghatározás felveti a kérdést, hogy egy adott innovációnak egy államon belüli többszöri megvalósulása – mint egy helyi innováció terjedésénél ez lehetséges – meddig is számít újításnak. Az általuk kidolgozott definíció más téren is pontosít: nem csak az állampolgárok szerepének elmélyítését, hanem akár teljes újragondolását jelentheti egy demokratikus innováció. A szerzők definíciója szerint a demokratikus innovációk „olyan folyamatok vagy intézmények, amelyek egy politikai kérdésben, szakpolitikai szerepkörben vagy adott kormányzati szinten újak, és amelyeket úgy fejlesztettek ki, hogy újragondolják és elmélyítsék a polgárok szerepét a kormányzási folyamatokban a részvételi, tanácskozási és befolyásolási lehetőségek növelésével” (Elstub–Escobar, 2019: 14.).

Ez a definíció olyan rugalmasságot ad a demokratikus innovációk vizsgálatánál, amelyet a korábban használt 2009-es Smith és a 2012-es Geissel definíció nem tudott biztosítani. Ez, különösen a nagyrészt képviseleti alapon működő politikai rendszerek esetében is, lehetővé teszi az egyes innovációk vizsgálatát az adott rendszer kontextusában.

1. táblázat. A demokratikus innovációk tipológiája

Demokrati- kus innováció típusa	Kvázikontingens tulajdonságok	Kontextuális tulajdonságok					
	Részvevők kiválasztási módja	Részvétel módja	Döntéshozás módja	Hatalom és autoritás mértéke	Policy terület	Kormányzat szintje	Policy folyamat szakasza
Állam polgári tanács (Mini public)	Sorsolás	Diszkurzív kifejezés, szavazás és meghallgatás	Deliberáció és aggregáció	Változó: személyes előnyök, tanácsadás és konzultáció, kommunikáci- ós befolyás, co-governance és közvetlen autoritás	Változatos (pl. egészségügy, környezet, szociális politika és alkotmányos reform	Helyi, regionális, országos és transznacio- nális	Változó (napirend meghatáro- zása, formuláció, kutatás)
Részvételi költőség- vetés	Önkiválasz- tás, választás, célutadatos kiválasztás	Szavazás, diszkurzív kifejezés és meghallgatás	Aggregáció	Co- governance és közvetlen autoritás	Közkiadások	Helyi	Formuláció és döntés- hozás

Népszavazás és népi kezdeményezés	Önkiválasztás	Szavazás	Aggregáció	Tanácsadás, konzultáció és közvetlen autoritás	Változatos	Helyi, regionális és országos	Döntéshozás
Kollaboratív kormányzás	Önkiválasztás és céltudatos kiválasztás	Diszkurzív kifejezés és meghallgatás	Deliberáció, egyezkedés és tárgyalás	Változó: személyes előnyök, tanácsadás és konzultáció, kommunikációs befolyás, közvetlen autoritás	Változatos	Helyi, regionális, országos és transznacionális	Többszörös
Digitális részvétel	Önkiválasztás, sorsolás	Diszkurzív kifejezés, szavazás, meghallgatás és megfigyelés	Deliberáció, egyezkedés és tárgyalás, aggregáció, nincs döntés	Változó: személyes előnyök, tanácsadás és konzultáció, kommunikációs befolyás, közvetlen autoritás	Változatos	Helyi, regionális, országos és transznacionális	Változó (crowdsourcing, prioritizálás, kutatás)

Forrás: Elstubb–Escobar, 2019: 25.

A demokratikus innovációk kategorizálása nem egyszerű, már csak a változó definíciók miatt sem. Elstub és Escobar kiemelik, a tipológiák vagy túl restriktívek, vagy pedig túl absztraktak ahhoz, hogy következetesen használhatók legyenek, ez pedig nagyban az adott tipológia fogalmi alapjától függ. Tipológiájuk (1. táblázat) tehát nem csak az eljárást, hanem a demokratikus innováció környezetét is figyelembe veszi olyan módon, hogy mind az adott innováció kontextusát, mind annak eredményeit meghatározó tényezők is részét képezik a leírásnak. A kontextuális tulajdonságoknak három mérője van. Ezek közül az első az adott eszköz által érintett közpolitikai terület, a második a végrehajtásért felelős kormányzati szint, a harmadik pedig a közpolitika formálási folyamat érintett szakasza. A tipológia fő erőssége az, hogy részletes körkép készítését teszi lehetővé, de nem zárja ki a leginnovatívabb újításokat sem, a folyamat és annak eredménye is jellemezhető. A táblázat a megkülönböztetett típusok Elstub és Escobar által meghatározott leírását összegzi (Elstub–Escobar, 2019: 26–27).

A szakirodalom előbbi áttekintéséből tehát látható, hogy a demokratikus innovációk definíciója, különösen az elmúlt évtizedben jelentősen szofisztikáltabbá vált, ezzel a tipologizálást egyre precízebbé és sokszínűen alkalmazhatóvá téve.

A vizsgálatunk középpontjában álló téma, a pártok programjainak demokratikus innovációkra vonatkozó állításai egy speciális területe a demokratikus innovációk elemzésének, ezért kutatásunkban a pártok vonatkozó, konkrét (pl. köztársaságielnök-választásra, az országgyűlési képviselők tiszteletdíjára, a levélszavazásra, a képviselők létszámára stb.) választási ígéreteit elemezzük. Bár nemzetközi összehasonlításban elemző tanulmány még nem született, vizsgálatunkhoz kiindulópontként szolgált Laura Pascolo 2020-ban publikált, a belga pártok választási programjaiban található demokratikus innovációkat feldolgozó kutatása. Az arányos listás választási rendszerre alapuló belga pártrendszer meglehetősen sokszínű, így ideális terepet jelentett a több választáson átívelő tematikus vizsgálathoz, annak eredményei alapján a posztmaterialista, liberális és kozmopolita értékeket valló pártok azok, amelyek elkötelezettek a részvételi demokrácia intézményeinek alkalmazása iránt. A nacionalista és autoriter nézeteket magukénak valló pártok a közvetlen demokrácia alkalmazásának hívei, illetve támogatják a képviseleti demokrácia jelenlegi formáját, valamint a képviselők szerepének megerősítését.

Miután Magyarországon a közvetlen demokrácia, a döntéshozásban való részvétel kevesebb hagyománnyal bír, mint Belgiumban, ahol az efelé forduló tendenciák már az 1970-es évek óta megfigyelhetőek, ezért abból indultunk ki, hogy egy olyan rugalmas keretrendszerre van szükség, amely a nemzetközi szakirodalom által leírt intézmények feltételrendszeréhez képest kiforrotlan javaslatokat is képes felismerni.

A DEMOKRATIKUS INNOVÁCIÓK FELISMERÉSE
A MAGYAR PÁRTOK PROGRAMJAIBAN

Magyarországon a pártok szerepe az érdekartikulációban megkerülhetetlen: a pártok negatív megítélése ellenére szerepük a döntéshozási folyamatok közötti közvetítőként más, a bottom-up társadalmi kezdeményezések, a szak-szervezetek vagy az üzleti érdekképviseletekhez képest továbbra is meghatározó (Horváth–Soós, 2015: 278.), ezért kulcsfontosságú annak vizsgálata, miként jelennek meg a demokratikus innovációk a pártok programjaiban.

A választási programok nem kizárólag a választóknak készülnek, sőt, viszonylag kevesen olvassák el azokat, azonban a médián keresztül – annak esetleges torzításaival együtt is – a kampány témáit befolyásolják, a legtöbb választóhoz ezen keresztül jutnak el az azokban taglalt közpolitikai javaslatok. Harmel 2018-as tanulmányában eltérő szempontokat határoz meg, amelyek alapján a programok célját és közönségét megkülönböztethetjük: a napirend befolyásolása, a pártok belső működésében és a pártok közötti együttműködésben betöltött funkciók, és a törvényhozás számonkérése. Ezeket a szakirodalom áttekintésén keresztül összegzi, és megállapítja, hogy a funkciók gyakran egymástól és a politikai rendszertől is függenek, az idők során pedig változhatnak, ahogy a pártok prioritásai alakulnak (Harmel, 2018: 233.). A demokratikus innovációk vizsgálata kapcsán fontos kiemelni a programalkotás pártok működésében betöltött szerepét. Mint a párt filozófiájának manifesztuma, a program gyakran stratégiai megfontolást igényel, mert a párttagságot és az aktivistákat is befolyásolhatja annak tartalma és őket akár el is idegenítheti a párttól (Harmel, 2018: 231.). Ehhez hasonlóan a program a párton belüli konfliktusok feloldásának, a kifelé közvetített kép egységesítésének is az eszköze lehet. A párton belüli csoportok érdekérvényesítése, egyes szakpolitikák beemelése, jelentősége a különböző csoportok közötti kompromisszumot jelentheti (Thomson és mtsai., 2017: 528.).

A magyar politikatudományban kiterjedt ígéretkutatási munka ment végbe, amelynek eredményeit az elmúlt években a Körösenyi–Soós szerkesztőpáros (2013), illetve a Soós Gábor szerkesztésében 2015-ben kiadott tanulmánykötetek (Soós, 2015) foglalják össze. Ezen kötetek segítenek konkretizálni a választási programok helyzetét, funkcióit a magyar politikában. Az alábbi fejezetben bemutatandó vizsgálat nem az ígéretes teljesítését kutatja, hanem az egyes demokratikus innovációkhoz köthető ígéretes hangsúlyossága a kérdés, tehát a hangsúly (saliency) a kutatás alapja. A vizsgálatok szerint nem az egyedi ígéretes, hanem egyes témák hangsúlya jellemzi legjobban az adott párt közpolitikai elképzeléseit (Budge, 2015). Ez az alapja például a Comparative Manifesto Projectnek (CMP), amely lehetővé teszi választási programok nemzetközi összehasonlítását is, az egyes témákra szánt szavak számának mérés-

sével. Ennek alkalmazását a vizsgálat kérdése indokolja: azt igyekeznek kimutatni, hogy az egyes pártok milyen hangsúlyt fektettek az adott demokratikus innovációra. E vizsgálat nem azt elemzi, hogy magyar pártok javaslatai miben térnek el egymástól, hanem azt, hogy a program arányában mekkora részt fordítottak az adott témára, illetve, hogy a demokratikus innovációk kategóriáin belül pontosan melyik mellett tették le a voksukat.

A 2010-es kritikus választásokat (Enyedi–Kenneth, 2011) követően a rendszerváltó pártok közül csak a Fidesz és az MSZP maradt a felszínen, míg új pártok – és az azokból kiváló még újabbak – léptek elő és váltak intézményszerűvé. Az előbbi két párt esetében fontosnak tartottuk a 2010 előtti programokkal való összevetést, különös tekintettel arra, hogy a Fidesz 2010 után nem állt elő írott választási programmal (Dobos–Gyulai–Horváth, 2018), ezért a vizsgálat 2006-ig visszamenően elemzi programjaikat. A 2010-es és az azt követő országgyűlési választásokon a legalább 3 százalékot elért pártok programjai kerültek kiválasztásra. Ez az Fidesz 2010-es, az MSZP, LMP, Jobbik 2010-es, 2014-es és 2018-as, a DK, a Párbeszéd – az Együttel közösen kiadott – 2014-es és 2018-as, és a Momentum 2018-as választásokra készített programjait jelentette. A függelékben közölt táblázat bemutatja a vizsgált pártokat, programjaik címét és azok terjedelmét (szószámát – ez utóbbit azért, hogy a demokratikus innovációként kódolt szavak arányát összemérhetővé tegye).

A VIZSGÁLAT MÓDSZERTANA

Gherghina és szerzőtársai 2018-as cikkükben három fő kategóriát különböztetnek meg a kelet-közép-európai régió demokratikus innovációit vizsgálva: 1. közvetlen demokrácia, 2. az állampolgárok bevonása technológiai eszközökkel és 3. deliberatív demokrácia. A kutatás során e tipológiát egészítettük ki további két kategóriával.

A vizsgálat során alkalmazott kódkönyv kidolgozásakor a cél az volt, hogy a lehető legkonzisztensebb és megbízhatóbb rendszer álljon rendelkezésre az elemzéshez.¹ A kódolási munka során a lehető legtöbb információ megtartása érdekében a szemantika szempontjából teljes mondatrészek képezték az elemzési egységet. Három fő kódot (képviselet, közvetlen döntéshozás, tanácskozás) hoztunk létre. A demokratikus innovációk specifikus alcsoportjaihoz kapcsolódó esetek azonosítását külön segédkódok tették lehetővé: a segédkód mindig valamilyen fő kóddal párban szerepelt. Két ilyen segédkód vizsgálta a közösségi költségvetés koncepciójának említését, illetve az e-demokrácia valamilyen szintű bevezetésének javaslatát. Ez utóbbi azért volt fontos, hogy segédkódként kerüljön a kutatásba, mert a különböző pártok sokféle, ám kevésbé specifikált elképzeléssel rendelkeznek arról, hogy a döntéshozás

vagy annak folyamata milyen formában alkalmas az online térben való megvalósulásra. A kutatás tehát összesen öt kategóriát különböztetett meg.

1. *Részvétel (közvetlen demokrácia)*: Magyarország a közvetlen demokrácia módszereinek alkalmazásában a speciális esetek közé tartozik. A népszavazás – mint a direkt demokrácia egyik fő eszköze – szorosan és több szálon kötődik a képviseleti rendszerhez, mi több, ez a kötődés napjainkra hazánkban oly mértékben erősödött, hogy egyes szerzők a közvetlen demokrácia képviseleti intézményrendszer általi „gyarmatosításáról” (van Eeden, 2019; Pállinger, 2018) írnak. A képviseleti rendszer összefonódása a közvetlen döntéshozás folyamatával és szereplőivel nem csak Magyarországon érzékelhető, hanem általánosságban számos képviseleti demokráciában megfigyelhető (Altman, 2019).
2. *Deliberatív demokrácia,² tanácskozás*: a deliberatív demokrácia vizsgálatában (Cohen, 2009) a demokrácia egy olyan politikai rendszer, ahol a döntéshozatalban központi szerepe van a nyilvános vitáknak (Caluwaerts–Reuchamps, 2018). A deliberatív módszerek különösen olyan komplex kérdések megvitatására alkalmasak, amelyekben sok ember érintett, illetve igénylik a kompromisszumot és a hosszútávú megoldásokat. Ezek a modellek azon az elgondoláson alapulnak, hogy a döntéshozatalba bevont állampolgárok egy tanácskozási (deliberatív) folyamaton haladnak végig, hogy az így elért, közösen kialakított konszenzusos álláspontot becsatornázzák az adott kérdésről folyó diskurzusba.
3. *Részvételi költségvetés*: a részvételi költségvetés intézményét Elstub és Escobar korábban ismertetett tipológiája a demokratikus innovációk önálló típusaként határozza meg, s miután napjainkban világszerte az intézmény gyors terjedésének lehetünk tanúi (Dias, 2020), és az intézmény 2016 óta hazánkban is megjelent önkormányzati szinten, úgy véltük, hogy önálló kategóriaként történő vizsgálata indokolt.
4. *A képviseleti rendszer reformjai*: miután hazánkban alapvetően a képviseleti rendszer reformját célozza a legtöbb javaslat, ezért a demokratikus innovációk – mint az állampolgárok nagyobb vagy közvetlenebb szerepe a demokratikus rendszerben, az elszámoltathatóság és az átláthatóság növelése, a tájékozott döntéshozás és a deliberáció elősegítése – céljaival összhangban a képviselet minőségének javítása kapcsán megfogalmazott innovációkat külön kategóriaként kódoltuk.
5. *E-demokrácia*: Elstub és Escobar tipológia alapján a legsokszínűbb eszközként segíti az állampolgárok bekapcsolódását helyi szinttől az országosig, bármilyen policy területen, így feltételezhetően a magyar pártok ígéreteiben is megfigyelhető ennek a széleskörű felhasználása.

EREDMÉNYEK

A vizsgált választási programok kvalitatív elemzése által lehetőségünk adódott megfigyelni azt, hogy a demokratikus innovációk milyen kontextusban jelennek meg, ezért mielőtt a fenti öt kategória megjelenését vizsgálnánk, röviden ismertetjük, melyek a leggyakoribb szavak, kifejezések, amelyekhez kapcsolódnak a demokratikus innovációk. Az első ábrán látható szófelhő a kódolt anyag tíz leggyakrabban előforduló szavait mutatja be azok gyakoriságának arányában

1. ábra. Kódolt szöveg leggyakrabban használt szavai

A leggyakrabban kódolt szó a „civil”, amely valószínűleg azért végzett első helyen, mert nem csak a tanácskozás-, a részvétel-kódnak is szerves részét képezi a pártok civilekkel való kapcsolata, nekik tett ígéreteik. A „civil” szót előfordulásának legnagyobb részében a „szervezetek”, „szféra”, „világ” szavak követik, emellett jellemző még a „kezdeményezés”, amely arra utal, hogyan segítené a civil kezdeményezések felkarolását az adott párt. Ennek lehetséges oka, hogy a tanácskozásra vonatkozó ígéretnek nagy része a civil szervezetekkel, társadalommal való egyeztetéseket jelenti, ezzel az eredmények értékelésénél részletesebben is foglalkozunk.

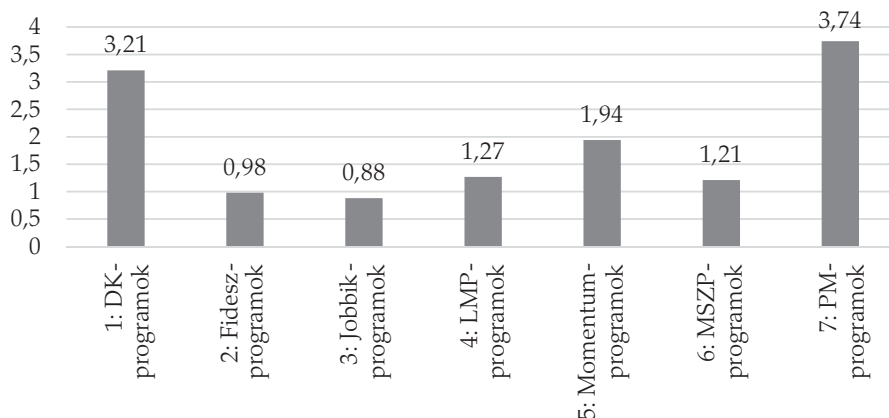
Ezt követően a „helyi” szó következik az előfordulás gyakoriságában, ami főként abból következik, hogy a vizsgált pártok közvetlen politikai részvételre vonatkozó ígéreteiben a helyi, önkormányzati szintet célozták meg leginkább. Gyakran a „helyi” szót követi a „népszavazás”, „kezdeményezés”, illetve a „közösségek”, „önkormányzat”. Gyakorlatilag minden programban megjelenik az önkormányzati döntéshozás feletti közvetlenebb állampolgári kontroll erősítése, illetve a helyi népszavazások folyamatának egyszerűsítése, népszerűsítése, amelyről a képviseleti innovációkra vonatkozó eredmények értékelésénél

részletesebben is kitérünk. Elstub és Escobar tipológiájára visszautalva úgy tűnik, a magyar pártok demokratikus innovációkkal kapcsolatos ígéreteiknél a helyi kormányzati szintet találták a legalkalmasabbnak ezek implikációjára.

A „társadalmi” szó a harmadik leggyakrabban használt a kódolt ígérekben. A szó kontextusát megvizsgálva ez érthető: általában a „konszenzus”, „egyetértés”, „részvétel”, „egyeztetés” szavak követik. A kódolt demokratikus innovációk valamiféle általános társadalmi, törésvonalakon átívelő kezdeményezés igényével jelennek meg a vizsgált programokban. A tanácskozás első-sorban a kollaboratív kormányzáshoz hasonló egyeztető mechanizmusokat jelentette, a nemzetközi szakirodalomban „klasszikus” deliberatív intézmények, mint az állampolgári tanács alig fordult elő.

A továbbiakban a vizsgált kategóriák előfordulásának arányát vizsgáljuk a pártok programjaiban. Elsőként azt mutatjuk be, hogy a demokratikus innovációkról szóló elgondolások összességében a vizsgált programok mekkora részét képezik (2. ábra).

2. ábra. A demokratikus innovációk említésének aránya a pártok programjaiban

Az adatok egészére tekintve azt láthatjuk, hogy a demokratikus innovációkra vonatkozóan megfogalmazott állítások a vizsgált pártok programjainak elenyésző hányadát adják: 2006 és 2018 között átlagosan 1,89%-át teszik ki a demokratikus innovációk ígéretei egy pártprogramnak.

A legmagasabb arányban a Párbeszéd programjai foglalkoznak a témakörrel (3,78 százalék), rajtuk kívül a Demokratikus Koalíció ért el 3 százalék feletti eredményt (3,21 százalék), míg a Momentum 1,94 százalékkal a harmadik legnagyobb arányt érte el. Ezek az eredmények megerősítik azt, hogy hazánkban is a posztmaterialista, kozmopolita és liberális értékeket valló pártok azok, amelyek a leginkább elkötelezettek a demokratikus innovációk alkalmazása iránt. Némiképpen meglepő ebből a szempontból, hogy a Lehet Más a Politi-

ka a fenti pártoktól lemaradva, az MSZP-nél (1,41%) is kisebb mértékben (1,35%) foglalkozott programjaiban ezekkel a javaslatokkal. A nacionalista és autoriter értékeket valló pártok, a Fidesz (1,09%), és legvégül a Jobbik (0,88%) esetében a demokratikus innovációkkal kapcsolatos ígéretek a vizsgált programok alig 1 százalékát teszik ki.

A következőkben elsőként az egyes kategóriák mentén mutatjuk be a demokratikus innovációk megjelenését a pártok programjaiban.

2. táblázat. A demokratikus innovációk említésének aránya (százalék)

	Képviselő	Részvétel (közvetlen demokrácia)	Tanácskozás	E-demok- rácia	Közösségi költéségetés
DK	1,26	1,06	0,54	0,35	0
Fidesz	0,17	0,06	0,75	0	0
Jobbik	0,36	0,22	0,27	0,04	0
LMP	0,42	0,52	0,28	0,01	0,04
Momentum	0,72	0,48	0,72	0,01	0
MSZP	0,48	0,17	0,56	0	0
Párbeszéd	1,56	1,2	0,49	0,44	0,05
Összesen	5	3,71	3,62	0,86	0,08

A vizsgált öt kategóriát tekintve szinte minden párt esetében a képviselői és a közvetlen demokráciára vonatkozó innovációk vannak túlsúlyban, ami alátámasztja, hogy az innovációk e két csoportja, mint a magyar politikai rendszer működéséhez legközelebb álló intézmények, kiemelt figyelmet élveznek a pártok ígéretei között.

Ennek több magyarázó tényezője is lehet: egyrészt kézenfekvő, hogy a politikában eddig is megszokott csatornák megújításával foglalkozzanak, ezek a választók számára is egyszerűbben értelmezhetőek lehetnek. Másrészt a közbeszéd, a politikai napirend szinte minden választás előtt felmutat olyan témákat, amelyek kiemelt szerepet élveznek a kampány során, így arra szinte minden párt reagál programjában. Ezek a témák pedig egyszerűbben merülnek fel olyan kérdések mentén, amelyek a politikai rendszer aktuális problémáira reflektálnak. A következőkben ezek közül szeretnénk néhány példát felmutatni az érvelés alátámasztásaként.

A részvételi innovációk között a leginkább jellemzőek a népszavazás intézményének újításai. Szinte minden párt legalább egy programjában azon álláspontot képviseli, hogy a népszavazás folyamatán könnyíteni kell, a kezdeményezés feltételei és az érvényességi küszöb felülvizsgálandók, illetve a tiltott tárgykörök csökkentése szükséges. Erre vonatkozó javaslat az LMP 2010-es, az Együtt–PM és az LMP 2014-es, a DK, a Jobbik, az LMP és a Párbeszéd 2018-

as programjaiban is felmerült. Emellett a megerősítő népszavazások kérdése is kiemelt figyelmet kapott, különösen az alkotmányozást megerősítő népszavazás bevezetése. A Jobbik 2010-es és 2014-es, az LMP 2014-es, illetve a Momentum és az MSZP 2018-as programjában is előkerül ennek ígérete. A megerősítő népszavazások terén a Jobbik tette a legtöbb ajánlatot a választópolgároknak, 2014-es programjukban a halálbüntetés visszaállításáról, és az Európai Unióból való kilépésről is ügydöntő népszavazást helyeztek kilátásba. A népszavazásra vonatkozó ígérek gyakori keresztmetszete az e-demokrácia, a referendumon való online részvétel lehetőségének biztosításával.

A képviseleti demokrácia kapcsán kiemelt téma a köztársasági elnök közvetlen megválasztásának ígérete, amely által a pártok direkt kapcsolatot teremtenének az államfő és a választók között. A Jobbik mindhárom, a Momentum 2018-as programja is foglalkozik az intézmény bevezetésével. A parlamenti képviselet újragondolásaként a Jobbik 2010-es programjában megjelenik a kétkamarás parlament visszaállításának ígérete, amely a második kamarában biztosítaná a határon túli magyarság, társadalmi szervezetek és egyéb nem pártjellegű egyesületek, illetve a megyék képviselőinek érdekérvényesítését.

A képviseleti demokrácia esetében az ígérek egy másik csoportja a helyi, önkormányzati szintű képviselet minőségének javításával foglalkozik. A helyi fejlesztésekkel kapcsolatos igények és vélemények jobb becsatornázása, a nagyobb helyi kontrollt biztosító ígérek is előkerülnek ebben a kategóriában.

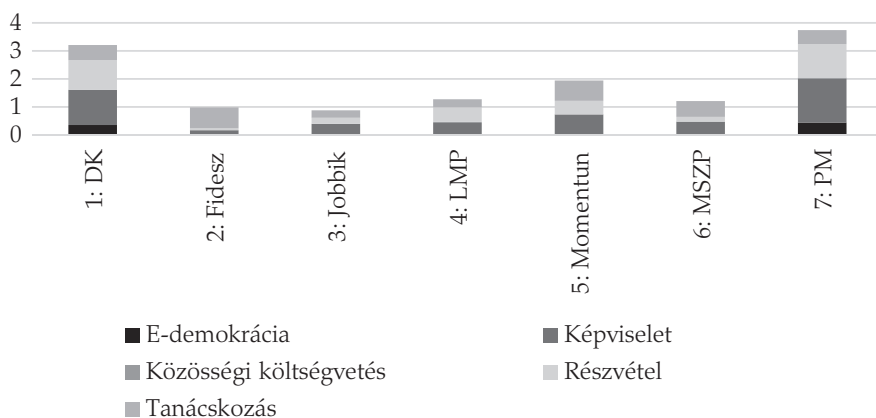
A tanácskozássra épülő demokratikus innovációk csoportja egészen érdekes képet fest a deliberáció Magyarországon való felfogásáról. A tanácskozás kódja szinte kizárólag a szervezetekkel való egyeztetési formákat foglalta magába, a szakirodalomban annyira jellemző deliberatív állampolgári tanács javaslata expliciten csak az LMP 2010-es programjában szerepel. Ez esetben sem történt meg az állampolgári tanács megvalósításának konkrét témához vagy kormányzati szinthez való kötése. Gyakoribb, hogy valamilyen ügyszökhöz kapcsolódó állampolgári egyeztetés folyamatát kínálják fel a programban. A programokban említett állampolgári egyeztetések esetében azonban nem merül fel a résztvevő állampolgárok véletlenszerű és reprezentatív kiválasztása, az edukáció vagy a facilitált tanácskozás kérdése, noha azok esszenciális részei a deliberatív demokrácia megközelítésében születő demokratikus innovációknak. Érdekes, hogy a Fidesz esetében a tanácskozás-kategória kapta a legtöbb figyelmet, vizsgált programjaik 0,75 százalékát dedikálták az ahhoz kapcsolódó javaslatoknak. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy a Fidesz számára a 2006–2010 közötti időszak a néppártosodás folyamatának kicsúcsosodását jelentette. Politikájukat 2002 után a Polgári Körök akciójával alapozták meg, amellyel sikerrel mozgósították a népesség addig kevésbé aktív rétegeit is, bevonva a civileket a politika, a kampány folyamatába, ami későbbi sikerük egyik kulcsát jelentette (Greskovits, 2020). 2006-os programjuk esetében a programalkotás folyamatában is alkalmazták ezt a megközelítést.

Noha az e-demokrácia említése elmarad a fenti három kategóriától, több párt, így a Jobbik, az LMP, a DK, a Párbeszéd és a Momentum esetében is konkrét ígéretet találtunk az ügyfélkapun keresztüli azonosítással működő elektronikus szavazás lehetőségének megteremtésére. Ez az e-demokráciát a választásokon bevezető javaslat a szavazási folyamat leegyszerűsítésével inkluzívabbá teszi a választási folyamatot. Habár a mozgóurna kérelmezésével a mozgásképtelen, nehezen mozgó állampolgárok számára jelenleg is biztosítható a részvétel, az, hogy a választásokon való részvétel akár percek alatt, bárholnan megvalósítható legyen, impulzívabban segítené az esetleg a szavazat leadása mellett döntő polgárok részvételét is. Az észak-amerikai választásokat vizsgáló kutatások alapján igazolódni látszik, hogy van egy csoport, akiket csak az internetes szavazási lehetőség biztosításával lehet a választásokon való részvételre rábírní (Lidén, 2013: 241.). A korábban már említett elektronikus részvételi mechanizmusok mellett a Párbeszéd Magyarországért–Együtt 2014-es választási programjában megjelent az online, államtitkári szintre benyújtható petíciók intézménye, illetve, az átláthatóság – ezen keresztül pedig a tájékozottság – javításának érdekében az online felületeken követhető kormányzati, önkormányzati döntéshozatal dokumentációjának biztosítása.

Vizsgálatunkban a részvételi – vagy más néven közösségi – költségvetés koncepciója került elő a legkisebb arányban, ezekkel az LMP és a Párbeszéd foglalkoztak választási programjaikban.

Az egyes részvételi kategóriák előfordulásának gyakorisága mellett azt is érdemes áttekinteni, hogy a különböző hazai pártok miként tekintenek a vizsgált demokratikus innovációkra (3. ábra).

3. ábra. A vizsgált kategóriák megjelenése pártok szerint

A Párbeszéd esetében viszonylag magas a demokratikus innovációk aránya a vizsgált pártok programjaihoz képest. Ezen belül a képviseletre vonatkozó

ígéretet kapták a legtöbb figyelmet (1,56%). Képviselő-kód alatt az átláthatóság javítása mellett megjelenik a női kvóta bevezetésének ígérete is, a 2014-es programjukban 30, a 2018-as programjukban minimum 40 százalékos arány biztosítása szerepel. Mindkét vizsgált programjukban előkerül az elektronikus szavazás lehetőségének biztosítása, emellett a 2018-as programjukban a szavazáson való részvételhez szükséges korhatár 16 évre való leszállítására is ígéretet tettek, ezzel a szavazásra jogosultak körét bővítve. 2018-ban a választási rendszer arányosabbá tétele is szerepelt programjukban. A részvétel-kódba illeszkedik a népszavazások kiterjesztésének, a petíciós jog érdemivé tételének ígérete, illetve 2018-as programjukban az Alaptörvény-módosítást követő megerősítő népszavazás ígérete. A programokban hangsúlyos még a helyi önkormányzatok szerepének és anyagi forrásainak növelése, illetve a helyi civil szervezetek véleményének intézményesített becsatornázása a döntéshozatalba. A Párbeszéd programjában megjelenik a részvételi költségvetés is, amellyel, hogy helyi szinten a közösségi döntéshozatal egyéb módszereit is támogatná. Tanácskozás-kóddal láttuk el az érdemi egyeztető fórumok ígéretét, amely a civil szervezetekkel való együttműködésre, érdekképviseletre alapuló egyeztetésekkel támogatná a kormányzást. Vitás kérdésekről való döntés-előkészítésben pedig az állampolgári tanácsok alkalmazására tesznek ígéretet a 2018-as programjukban. Így a Párbeszéd az LMP mellett a másik párt, amely a szakirodalomban gyakran tárgyalt deliberatív állampolgári tanács és a részvételi költségvetés alkalmazására is ígéretet tett.

A Demokratikus Koalíció a második a demokratikus innovációk említése terén, a programjaikban rögzített javaslatok többsége (1,26%) a képviselői demokrácia reformjával foglalkozik, emellett szintén hangsúlyosan jelenik meg a részvétel (1,06%). Foglalkoznak a választási rendszerrel, amelyet mind országos, mind önkormányzati szinten arányosabbá tennének, illetve az internetes szavazásra is lehetőséget teremtenének. Emellett mindkét vizsgált programban a 30 százalékos női kvóta bevezetését javasolja a párt. Kiemelendő, hogy a Jobbik mellett ők az egyetlen párt, akik csökkentenék a választásra jogosultak számát, mivel a lakcímmel nem rendelkező állampolgárok részvételét nem biztosítanák. Közvetlen részvételiségre vonatkozó ígéreteik közé tartozik a népi kezdeményezés intézményének visszaállításának, a népszavazáson tiltott tárgykörök szűkítése, az alacsonyabb részvételi küszöb bevezetése és az elektronikus szavazás lehetővé tétele. Ígéretet tesznek a közvetlen köztársasági elnök választására. A tanácskozás kategóriájába tartozó ígéreteik programjuk 0,54 százalékát teszik ki. Az egyes ígéretet gyakorlatilag csak civil szervezetekkel való különböző együttműködésekkel foglalkoznak, így például a romák helyzete kapcsán, vagy környezetvédelmi és fenntarthatósági kérdésekben.

A Momentum esetében a képviselőre kódolt ígéretet (0,72%) első csoportját a választási rendszer olyan reformja jelenti, amely állításuk szerint hozzájárulna a konszenzusra épülő demokrácia kialakulásához. Ajánlatuk szerint

egy arányosabb választási rendszerre, illetve az egyéni választókerületekben kétfordulós választásokra van ehhez szükség. A levélben szavazás lehetőségét is kiterjesztenék, minden külföldi magyar állampolgár számára lehetővé téve azt. A köztársasági elnök megválasztását közvetlenül a szavazókra bíznák ígéretük szerint, és nem lenne újraválasztható a pozíciót betöltő személy. Részvételre vonatkozó ígéreteikben a lakosság nagyobb szerepét látják a döntések előkészítésében, illetve infrastruktúrát biztosítanának helyi szervezeteknek a létező problémák megoldásához. A jogalkotási folyamatban is kötelezően kiterjesztenék a civil egyeztetések szerepét. A Momentum esetében is megfigyelhető, hogy a tanácskozás szerepét egyes ügyek mentén tervezik: ilyen esetükben például az oktatás vagy a külföldi magyarok érdekképviselete. Bár az e-demokráciáról keveset írnak, szerepelt ígéreteik között, hogy az átláthatóság növelésének céljával az online elérhető információk körét bővítenék, ezzel nagyobb rálátást biztosítva a jogalkotási folyamatra az állampolgároknak, illetve az online szavazás lehetőségének biztosítására is ígéretet tettek.

Az LMP a programjaiban a részvétel a leghangúlyosabb elem (0,52%), 2010-es programjuk szerint a jogalkotási eljárásban több ponton is biztosítanák az állampolgárokkal és civilekkel való egyeztetést. Az érvényes és eredményes helyi népszavazási folyamat egyszerűsítése és a népi kezdeményezés mellett 2014-es programjukban ígéretet tettek, hogy kétszáz ezer aláírás összegyűjtésével kötelezően megerősítő népszavazást kelljen kiírni bármilyen alaptörvény-módosítás kapcsán, illetve meghatároztak olyan témaköröket is, amelyekben kötelezővé tennék a népszavazásokkal való jóváhagyást. A népszavazásra bocsátható kérdések körét is bővítették volna. Emellett, még 2010-es programjuk egyik ígérete, hogy megkezdik az „állampolgári tanácsok, a közösségi tervezés, a részvételen alapuló költségvetés-készítés és más, külföldön bevált részvételi technikák intézményesítését”. Ezzel ők az egyik párt a vizsgáltak közül, akiknél expliciten megjelenik a szakirodalomban olyan jellemző állampolgári tanács és részvételi költségvetés ígérete. A képviselő esetében az egymás után betölthető mandátumok korlátozására tettek ígéretet, mint a fékek és ellensúlyok erősítését szolgáló lépés. Emellett ígéretet tettek az elektronikus szavazás lehetőségének biztosítására. Tanácskozás alatt olyan ígéreteik kerültek kódolásra, amelyekben az informált polgárok részvételének fontosságát, a velük való párbeszédet hangsúlyozzák (helyi vagy országos ügyekben történő egyeztetések, állampolgári tanácsok).

Az MSZP vizsgált programjaiban az innovációk közül magas volt a tanácskozás (0,56%), illetve a képviselő (0,48%) kódjával ellátott ígéretek aránya. A képviselő-kategóriában hangsúlyos ígéretük, hogy 2006-os programjukban az önkormányzati rendszer kiegészítésére választott regionális önkormányzatokat hoztak volna létre, illetve a nemzetiségi képviselők mandátumának rendezésére is ígéretet tettek. 2010-ben programjuk szerint a parlamenti munkában való részvételhez kötötték volna a képviselői tiszteletdíj kifizetését, helyi

szinten pedig ígéretük szerint szavazati jogot adtak volna civil szervezetek képviselőinek az önkormányzat bizottságaiba. 2018-as programjukban ígéretet tettek a külföldi szavazópolgárok számára a levélben való szavazás lehetőségének biztosítására, a külképviseleten való szavazás alternatívájaként. A tanácskozás esetében az ügyek mentén (pl. nyugdíjrendszer reformja, a felsőoktatási ügyek, a fogyatékkal élők érdekérvényesítő-képessége) civilekkel folytatott egyeztetések a leginkább jellemző ígérek. Az MSZP programjaiban a részvétel kapcsán kevés konkrétum jelent meg, ezek közé tartozik 2018-ban a közvetlen elnökválasztás, illetve egy új Alaptörvény, valamint a paksi atomerőmű bővítésének népszavazáson való megerősítése.

A Fidesz programjaiban egyik vizsgált típus említése sem magasabb 1 százaléknál, esetükben a részvétel- és a képviselet-kóddal ellátott ígérek gyakorlatilag teljesen elhanyagolható szerepet játszanak. Egyedül a tanácskozás-kóddal ellátott innovációk aránya (0,75%) emelhető ki, jellemző ígéretük, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnek majd különböző, értékrendjüknek megfelelő érdekképviseleti szervezetekkel való együttműködésre. 2010-es programjukban jellemző ügyek, amelyekben a civil társadalomra számítanak a családok támogatása, a nyugdíjások, az ifjúság, a lakhatás vagy a fogyatékkal élők helyzete. 2010-es programjuk megalkotásában állításuk szerint 3,2 millió állampolgár vett részt „a Nemzeti Petíció, a Nemzeti Konzultáció, a Gazdasági Konzultáció, a Budapest Fórum, az Országértékelő beszélgetések és az Országépítő találkozók alkalmával”. Összességében a Fidesz esetében a második legalacsonyabb a demokratikus innovációk aránya, mindössze 0,98 százalékat teszi ki a két vizsgált programjuknak.

Összességében a Jobbik programjaiban a legalacsonyabb a demokratikus innovációkkal foglalkozó ígérek aránya (0,9%), ezen belül nagyjából kiegyenlítetten oszlanak meg az ígérek a képviselet-, illetve az azt követő részvétel- és tanácskozás-kódok között. A részvétel esetében kiemelkedő a népszavazás jelentősége, mind megerősítő formában, mind az eljárás egyszerűsítésén keresztül, illetve az érvényességi küszöb eltörlésével, ami összecseng a nemzetközi kutatások azon eredményével, miszerint a nacionalista és autoriter nézeteket magukénak valló pártok a közvetlen demokrácia alkalmazásának hívei. A párt 2014-es programja a Fidesz által szűkített népszavazásra bocsátható kérdések bővítését ígerte, és a halálbüntetés visszaállításáról tartott referendum megtartásának fontosságát is kiemelték. A közvetlen köztársasági elnökválasztás ígéretét konzisztensen képviselték mindhárom vizsgált programjukban. A tanácskozásként kódolt javaslaikban egyes ügyek mentén ígérnek együttműködést, konzultációt civil szervezetekkel. Ilyen ügyek például a kultúra, a történelem- emlékezetpolitika, az ifjúságpolitika, illetve a környezetvédelem. A képviseletre vonatkozó ígéreteik közül kiemelendő a 2010-es programjukból a kétkamarás parlament visszaállításának ígérete. Emellett hangsúlyozzák a képviseleti rendszer reformja kapcsán a korrupcióval összefüggő változtatások szükségességét, így az összeférhetetlenségi feltételek szigorítását, a mentelmi jog felfüggeszté-

sének egyszerűsítését, illetve 2014-től a választási rendszer arányosabbá tételét. Az e-szavazás lehetőségének biztosításával egyszerűsítették volna a választásokon, különösen a külföldi állampolgárok számára való részvételt. Érdekesség, hogy a Jobbik, egyetlen pártként vállalta fel a műveltségi census bevezetésének ígérését 2014-ben, amit azonban demokratikus innovációként semmiképp, sokkal inkább mint az állampolgári részvételt csökkentő elemet lehet számításba venni.

ÖSSZEFOGLALÁS

A demokratikus innovációk szakirodalmát áttekintve azt látjuk, hogy az innovációk meghatározására és értékelésére egyre komplexebb feltételrendszerre alapozott tipológiák születnek. E tipológia fejlődésének köszönhetően egyre inkább konkretizálható, milyen elvárásoknak kell megfelelnie egy-egy demokratikus újításnak. Bár a tipológia egyre fejlettebb, mégis mindezidáig kevés kutatás foglalkozott azzal, hogy a demokratikus innovációk bevezetésének fontos aktorai, a politikai pártok mennyi figyelmet szentelnek a demokratikus innovációkra választási programjaikban. E hiányzó ismeretek bővítése érdekében tanulmányunkban egyfelől bemutattuk azt, hogy a demokratikus innovációkhoz köthető ígéretek a magyar pártok nyilvánosságra hozott választási programjai szövegének mintegy két százalékát képezik, vagyis összességében (különösen a belga pártok programjaihoz képest) a magyar pártok programjaiban ez a témakör nem kiemelkedően fontos terület.

Arra is választ adtunk, hogy a nemzetközi tipológiában meghatározott egyes kategóriák szerint a demokratikus innovációk típusainak említései miként aránylanak egymáshoz: várákosásinknak megfelelően a képviselői demokrácia és a közvetlen demokrácia részvételi intézményeinek reformját célzó javaslatok voltak túlsúlyban a vizsgált programokban. Az állampolgárokkal történő tanácskozás kevésbé bizonyult hangsúlyosnak a pártok programjaiban és a javaslatokból hiányoznak a deliberatív demokrácia nemzetközi szakirodalmában által javasolt módszertani megfontolások (a résztvevők véletlenszerű kiválasztása, facilitáció). Az e-demokráciára vonatkozó javaslatok az említett háromtól leszakadva, főként a választási eljárással kapcsolatban fogalmazódtak meg. Végezetül a részvételi költségvetés intézménye a többi kategóriától nagyságrendekkel elmaradva a két zöld párt programjában került megemlítésre.

Adataink pártok szerinti és időbeli összehasonlítást is lehetővé tettek: megállapítottuk, hogy hazánkban is a posztmaterialista, liberális és kozmopolita értékeket valló pártok (Párbeszéd, DK, Momentum) járnak élen a különböző demokratikus innovációk megfogalmazásában, míg a nacionalista és autoriter nézeteket magukénak valló pártok (Fidesz, Jobbik) kevésbé elkötelezettek azok iránt.

Vizsgálatunk korlátait tekintve fontos leszögezni, hogy a demokratikus innovációk alkalmazásának témaköre a választói magatartás magyarországi trendjei

szempontjából korlátozott jelentőséggel bír. A jelenlegi domináns pártrendszerben a választók magatartását döntően nem a pártok programjaiban és szervezeti működésében mutatkozó különbségek határozzák meg, pontosabban fogalmazva a domináns Fidesz–KDNP-pártszövetség politikai stílusa és erőfőlénye az, amihez valamennyi párt és a szavazók viszonyulnak. Jó példája ennek a 2022-es választás, ahol már nem csupán a Fidesz–KDNP-pártszövetség programja nem volt vizsgálható (mert nem készült), hanem az ellenzéki összefogás pártjainak közös programjából sem volt szétbontható, a program mely részeit mely pártok javasolták, ezért bár a program említett demokratikus innovációkat (például a részvételi költségvetést vagy a közösségi gyűlést), azokat a vizsgálatunk szempontrendszere mentén nem tudtuk bemutatni.

Jövőbeli kutatások számára lehetséges irány a pártok programjainak országokénti összehasonlító vizsgálata, amiből egyfelől választ kaphatunk arra, hogy a pártrendszerek rendszerszintű különbségei miként hatnak a demokratikus innovációknak az egyes pártok választási programjaiban való megjelenésére. Például ebben a megközelítésben fontos új eredményeket hozhat annak részletes áttekintése, hogy domináns pártrendszerekben milyen módon jelennek meg a demokratikus innovációk a pártok programjaiban. Másfelől lehetőség adódik az egyes (liberális, szociáldemokrata, zöld, konzervatív) pártcsaládok programjainak nemzetközi összevetésére. Ez utóbbi szempontból kifejezetten érdekes lehet továbbá az európai parlamenti választásokra készülő választási programok szisztematikus összehasonlító elemzése.

FÜGGELÉK

A magyar pártok programjai, választási évekre bontva (szavak száma)

	2006-os program	2010-es program	2014-es program	2018-as program
DK			16 pontos program (634)	Sokak Magyarországa (21923)
Fidesz	Hajrá Magyarországnak! A cselekvő nemzet programja (9020)	Nemzeti ügyek politikája (20071)		
Jobbik		Radikális változás (46058)	Kimondjuk. Megoldjuk. (56550)	Magyar szívvel, józan ésszel, tiszta kézzel (28776)
LMP		A fenntartható jövő, a befogadó társadalom és a megújuló demokrácia stratégiája (76295)	LMP Választási program 2014 (27016)	LMP Választási program 2018 (13853)

	2006-os program	2010-es program	2014-es program	2018-as program
MSZP	Biztonság, igazságosság, bátorság. A Magyar Szocialista Párt választási programja (7967)	Nemzeti modernizáció, összetartó közösség. Ajánlat a demokratikus oldal programjára (23891)	Igazság, biztonság, szabadság, jólét. Az MSZP ajánlata Magyarországnak (18593)	Tegyünk igazságot! (6382)
Momentum				Indítsuk be Magyarországot! (84911)
Párbeszéd			A te jövőd – Haza és haladás, szolidaritás és Európa (19907)	Mindenki számít! (18496)

Forrás: pártok választási programjai, NVivo

JEGYZETEK

- ¹ Az ígéreteknél az absztrakció magasabb szintjein is bekerülhettek bizonyos elemek a programokból a kódolt adatbázisba. Ennek oka, hogy a dolgozat ígéretkutatása nem az utólagos számonkérhetőség követelményét priorizálja, mint az sokszor jellemző, hiszen nem kellett költségvetési tételekkel, megvalósult szakpolitikákkal összevetni ezeket. Ugyanakkor a túlságosan absztrakt, elvi kinyilatkoztatások, amelyeket nem követtek konkrét ígérek, nem kerültek kódolásra. Az inkumbens párt politikáját kritizáló, arra visszautaló részek sem kerültek kódolásra, csak az arra reflexióként megfogalmazott konkrét ígérek.
- ² A kódolási munka közben előkerültek olyan ígérek is, amelyek ezeknek a kategóriáknak a határán voltak elhelyezhetőek. Ezért szükségesnek tűnt olyan alapszabályokat is lefektetni, hogy milyen elemek nem tartoznak ezek közé. A tanácskozás kategóriájában nem kerültek kódolásra a zárt tanácskozások – az átláthatóság követelménye miatt –, a kifejezetten szakmai és szakszervezetekkel való egyeztetés mechanizmusai – mivel szükségszerűen csak egy adott gazdasági alapú csoportosulás, és nem mindenki számára nyitott a részvétel –, és a civil szervezetek anyagi támogatásának javaslati sem.

IRODALOM

- Altman, D. (2019): *Citizenship and Contemporary Direct Democracy*. Cambridge University Press.
- Bowler, S.–Donovan, T.–Karp, J. A. (2002): When Might Institutions Change? Elite Support for Direct Democracy in Three Nations. *Political Research Quarterly*, 55(4), 731–754. <https://doi.org/10.2307/3088077>

- Budge, I. (szerk.). (2001): *Mapping policy preferences: Estimates for parties, electors, and governments, 1945–1998*. Oxford University Press.
- Budge, I. (2015): Issue Emphases, Saliency Theory and Issue Ownership: A Historical and Conceptual Analysis. *West European Politics*, 38(4), 761–777. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1039374>
- Caluwaerts D.–Reuchamps M. (2018): *The Legitimacy of Citizen-led Deliberative Democracy*. London, Routledge.
- Dias, N. (2020): Hope for Democracy. In: *Hope for Democracy*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190084523.001.0001>
- Dobos G.–Gyulai A.–Horváth, A. (2018): Felesleges erőfeszítések? Választási programok és ígéretek 2018-ban. In: Böcskei B.–Szabó A. (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó–MTA TK Politikatudományi Intézet, 317–339.
- Elstub, S.–Escobar, O. (2019): Defining and typologising democratic innovations. In: S. Elstub–O. Escobar: *Handbook of Democratic Innovation and Governance*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781786433862.00009>
- Elstub, S.–Escobar, O. (2017): *A Typology of Democratic Innovations*. 31. <https://www.oidp.net/docs/repo/doc631.pdf>
- Enyedi Zsolt–Kenneth Benoit (2011): Kritikus választás 2010 (Critical Election 2010). In: Enyedi Zs.–Tardos R.–Szabó A. (szerk.): *Új Képlet (The New Formula)*. Budapest, DKMKA, 17–42.
- Geissel, B. (2012): Impacts of democratic innovations in Europe: Findings and desiderata. In: B. Geissel–K. Newton (eds.): *Evaluating democratic innovations: Curing the democratic malaise?* Routledge.
- Geissel, B. (2013): Introduction: On the Evaluation of Participatory Innovations. In: B. Geissel–M. Joas (eds.): *Participatory democratic innovations in Europe: Improving the quality of democracy?* Barbara Budrich Publishers.
- Gherghina, S.–Ekman, J.–Podolian, O. (2018): Democratic innovations in Central and Eastern Europe: expanding the research agenda. *Contemporary Politics*, 25 (1): 1–10.
- Gyulai A.–Ságvári Á. (2016): A politikai pártok jogrendszerre vonatkozó ígéretei a 2014-es választások során. In: Gajduschek G.–Jakab A. (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA TK JTI.
- Harmel, R. (2018): The how’s and why’s of party manifestos: Some guidance for a cross-national research agenda. *Party Politics*, 24(3), 229–239. <https://doi.org/10.1177/1354068816678880>
- Horváth A.–Soós G. (2015): Pártok és pártrendszer. In: Körösné A. (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.
- Newton, K. (2012): Curing the democratic malaise with democratic innovations. In: K. Newton–Geissel, Brigitte (szerk.): *Evaluating democratic innovations: Curing the democratic malaise?* Routledge.
- Oross D. (2020): Versengő demokráciafelfogások, új részvételi lehetőségek? Képviselő, részvétel, deliberáció és demokratikus innovációk. *Politikatudományi Szemle*, 29(4).
- Pállinger, Z. T. (2018): Direct democracy in an increasingly illiberal setting: the case of the Hungarian national referendum. *Contemporary Politics*, 25 (1).

- Pascolo, L. (2020): Do political parties support participatory democracy? A longitudinal analysis of party manifestos in Belgium. *ConstDelib Working Paper Series*, Working Paper 9. <https://constdelib.com/wp-content/uploads/2020/10/WP9-2020-CA17135.pdf>
- Smith, G. (2009): *Democratic innovations designing institutions for citizen participation*. Cambridge University Press.
- Soós G.–Papp Z.–Gyulai, A. (2013): Tudhatjuk-e, mit akarnak? Az ígéretek azonosításának és kódolásának módszertana. In: *Azt tették, amit mondtak? Választási ígéretek és teljesítésük*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Soós Gábor (szerk.): Ígélet, felhatalmazás, teljesítés: választási programok és kormányzati megvalósításuk, 1998–2010. Budapest, MTA TK Politikatudományi Intézet (2015).
- Susánszky P.–Szabó A.–Oross D. (2021): A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *SOCIO.HU: Társadalomtudományi Szemle*, 11(2).
- Thomson, R.–Royed, T.–Naurin, E.–Artés, J.–Costello, R.–Ennser-Jedenastik, L.–Ferguson, M.–Kostadinova, P.–Moury, C.–Pétry, F.–Praprotnik, K. (2017): The Fulfillment of Parties' Election Pledges: A Comparative Study on the Impact of Power Sharing. *American Journal of Political Science*, 61(3). <https://doi.org/10.1111/ajps.12313>
- van Eden, Pepijn (2018): Discover, Instrumentalize, Monopolize: Fidesz's Three-Step Blueprint for a Populist Take-over of Referendums, *East European Politics and Societies and Cultures*, Volume 33, Number 3.